

3. Uluslararası Bir Bilim Kategorisi Olarak Kadın:

Edebiyat, Dil, Kültür ve Sanat Çalışmalarında Kadın Sempozyumu

28-30 Nisan 2010, Selçuk Üniversitesi, Dilek Sabancı Devlet Konservatuvarı, Konya/TÜRKİYE

RESMEDİLEN YAŞAMI VE YAŞAYAN RESİMLERİYLE SEMİHA BERKSOY

SEMİHA BERKSOY WITH HER PAINTED LIFE AND HER VIVID PAINTINGS

Fatih ÖZDEMİR¹

Binnaz KOCA²

ÖZET

Semiha Berksoy, Cumhuriyet dönemi kadın sanatçı kimliğinin oluşmasında önemli bir yere sahiptir. Herkes tarafından bilinen opera sanatçılığının yanında, daha az bilinen ressam kimliği de vardır. Berksoy, hayatı boyunca “kadın” olma mücadelesini sürdürmüş, ne pahasına olursa olsun, normalleştirilmeye direnerek sadece kendini yaşamaya cesaret edebilmiş bir bireydir. Bu cesaret, resimlerinde de kendisini açıkça dışa vurmaktadır. Resimlerinde, ruhunu en çıplak haliyle görebiliriz. Duygularının belki de en samimi dışa yansımalarıdır. Beden-ruh ortaklığıdır resimleri. Bedeninde taşıdığı ruhu, ruhuyla sardığı bedenidir. Berksoy’un ruhunu yakalayabilmek ve onu daha iyi anlayabilmek için, resimlerindeki dünyayı kavramak, imgelerini tanımak gerekir. Bu, onu daha doğru anlamamızı sağlayacaktır. Bu araştırmada, resimlerinden yararlanarak, Berksoy’un dünyası keşfedilmeye çalışılmıştır.

İlgili literatür taraması yapılarak, çeşitli doküman ve kaynaklar araştırılmıştır. Mevcut resim eleştirileri ve çözümlenmeler de göz önüne alınarak Semiha Berksoy resimleri incelenmiştir.

Semiha Berksoy’un resimlerindeki yormayan ve içine alan samimi duyguyu cümle kurarak anlatmak, Semiha Berksoy resimlerini yaşayarak yaşatmak. Çocuk Semiha’yı, âşık Semiha’yı, sanatçı Semiha’yı, kadın Semiha’yı, hepsini olduğu gibi resimlerinde bulmak.

Berksoy, bazen siyah küt saçlı kırmızı yanaklı kız çocuğudur, çocuk gibi bakar çocuk olduğu resimde. Annesi kucağında kardeşini taşırken bir koluyla da ona sarılmıştır. Bazen bir operadaki oyuncu bazen de âşık olduğu kişinin bedeniyle kendi bedenini resmeder, aşka sıkı sıkıya sarılan görüntü ve duygusuyla. Kendisidir, resimlerindeki en yakınları, en sevdikleriyle. Onlarla konuşurcasına yapar resimlerini. Bu konuşmada resmiyete gerek duymaz. Kendi bildiğini kendine anlatır gibi onlara da anlatır.

Anahtar Kelimeler: *Semiha Berksoy, kadın sanatçı, ressam.*

ABSTRACT

¹ Arş.Gör., İnönü Üniversitesi, fozdemir@inonu.edu.tr

² Okt, İnönü Üniversitesi, bkoca@inonu.edu.tr

Semiha Berksoy had a considerable and celebrated place in concept formation of what a woman artist means in the Republican Area in Turkey. Berksoy was a world-renowned opera singer and she came to be known lesser as an artist. She struggled for being “a woman” for her whole life, and resisting being normalized, she had the courage of her convictions, at all costs, to live herself.

Her courage can be stared in her paintings. You can see her soul without stint in her drawings. They are probably the most sincere reflections of her emotions, and they are her body and soul interestedness. The thing she carries in her body is her psyche or, vice versa, it is her psyche that covers her body. In order to catch and ascertain what lies in Berksoy’s spirit, it is necessary to comprehend the world in her paintings and to know imagery there. This would let us have a better understanding of her.

In this study, it was aimed to find out Berksoy’s world by investigating her paintings; related literature, sources and documents about her. In addition current critics and analysis on Berksoy’s works were taken into consideration.

To find the childlike Semiha, the lover Semiha, the artist Semiha, the woman Smiha, and to word the non-exhausting emotion which lies on Semiha Berksoy’s painting, one should live her art works. She is sometimes a cute girl in the pink of condition, and looks as if she were a child in paintings she is in her childhood. While her mother is cuddling her sibling, she is also grappling Semiha.

She sometimes paints her body with expressing her herself as a hermetic lover in a opera singer’s body or in the body of one of her lovers,

There she stands in her paintings with her closest friends and dearest ones. She paints as if she were talking with them. She does not need any formality. She speaks to them about what she knows as if she were telling herself.

Keywords: *Semiha Berksoy, woman, artist.*

1. GİRİŞ

Semiha Berksoy, ilk opera sanatçılarımızdan. Aynı zamanda sinema oyuncusu ve ressam. Her yönüyle “sanatçı” teriminin karşılığını bulabiliyoruz onda.

“Semiha Berksoy: Türkiye'nin ilk opera sanatçısı. Atatürk, opera kurulması emrini verdiğiinde, Semiha Berksoy hazırır... Darülbedayi'nin ilk oyuncularından... Ekrem-Cemal Reşit Rey'in müzikallerinin en popüler yıldızı... Güzel Sanatlar Akademisi'nde Namık İsmail'in öğrencisi (1929)... Sesli ilk Türk filmine sesini veren... Berlin Operası'nda (1939) "Ariande Auf Naxos" operasıyla, Avrupa'da opera sahnesine çıkan ilk Türk sanatçı...” WEB_1 (2009).

Sevgisi, kini, coşkusu, tutkuları, arzuları, kaybettikleri ve sahip olduklarıyla, inişli çıkışlı 94 yıllık bir serüveni var. Bu serüvene nice aşklar, nice yaşamlar sığdırmış. Yaşam serüveni boyunca da içini döktüğü, dertleştiği bir arkadaşı olmuş Semiha Berksoy’un; Resimleri. Bu yüzden O’nu resimleri üzerinden anlamaya çalışmak, O’nu tanıyabilmenin en heyecan verici yollarından biri.

Bu çalışma, ressam Semiha Berksoy’u resimleri yoluyla tanıma ve anlama amcını taşır. Bu amaca ulaşabilmek için, rastgele seçilmiş Berksoy resimleri incelenmiş, bu resimlerin hikayesi yazılmaya çalışılmıştır. Her ne kadar Berksoy’u sadece resimleri üzerinden tanımak mümkün olmasa da, bu çalışma Cumhuriyet tarihinin en önemli kadınlarından birisini anlama yolunda bize önemli ipuçları sunmaktadır.

2. RESMEDİLEN YAŞAMI VE YAŞAYAN RESİMLERİ

En melodik bir merhaba ile “ben Semiha Berksoy” diyen resimlerle tanışma zamanı. Memnun olmanın ötesi bir memnuniyetle merhabasını kırmızı ruju kadar cesur olmadan ama istekle öpüyorum. Merhaba.

Resimlerindeki yormayan ve içine alan samimi duyguyu cümle kurarak anlatmak. Semiha Berksoy resimlerini yaşayarak yaşatmak. Çocuk Semiha’yı âşık Semiha’yı sanatçı Semiha’yı kadın Semiha’yı, hepsini olmuş olduğu ve olduğu gibi resimlerinde bulmak. Kaç yaşında bu resimler? Ya da Semiha’nın yaşı var mı o resimlerde? Yansıttığı yaşlardaki duyguların yakalandığı yaşlar bizimle karşılaşır.

Bazen siyah küt saçlı kırmızı yanaklı kız çocuğudur, çocuk gibi bakar çocuk olduğu resimde. Annesi kucağında kardeşini taşıırken bir koluyla da ona sarılmıştır.

Resim 1. “Annem ve Ben” Duralit Üzerine Yağlıboya. 100x70cm. 1974

Bazen bir operadaki oyuncu bazen de âşık olduğu kişinin bedeniyle kendi bedenini resmeder. Aşka sıkı sıkıya sarılan görüntü ve duygusuyla 1974. Aynı yıl farklı iki duygu ve durum âşık Semiha ve çocuk Semiha içtenlikle, yaşanmışlıkla resmetmiştir kendini, içini. Kendisidir resimlerindeki en yakınları en sevdikleriyle. Onlarla konuşurcasına yapar resimlerini. Bu konuşmada resmiyete gerek duymaz. Kendi bildiğini kendine anlatır gibi onlara da anlatır. “Berksoy aslında resmiyle kendi kendisinin sağlamasını yapmaktadır” Berksoy (2003:44)

Yaşamından alması gerekenleri alır yeni bir dünyada, resim dünyasında tekrardan var eder ve kalıcı hale getirir. Altı çizilmiş olan alanları renklendirir kendine özgü anlatımıyla. Biçimlerini aktarırken, belki de içine aktarırken demeliyim, ihtiyaç duyduğu renkler ve boya, aktarımının önüne geçmez. Birçok alanda olduğu gibi sanat alanında da olmazsa olmaz kurallar, reçeteler, onun resimlerinde var olamaz. Onun için tek reçete yaşanmışlıktır. Beyaza yakışan kırmızı olarak boyamaz kırmızıyı. Ama kendi yanaklarına yakışan yuvarlak kırmızılık olarak boyar kırmızıyı. Hem de en cesurundan. Makyajı da resim yapar gibidir. Yanakları ve dudaklarını belirgin kırmızı ile boyar. Yaşadığı gibi aktarır.

Resim 2. “Hapishanede Ziyaret” Duralit Üzerine Yağlıboya. 99x69cm. 1980

Çoğunlukla kendisini çıplak resmeder. En yakın olduğu kendi vücudunu kendi içinde ayrı bir yere koyduğu için hayatından aktardığı şeyler gibi onu da aktarmak tanıtmak ister. Kimselere söyleyemediğimiz sözler gibidir vücudumuz. Her söz, her durum farklı olduğu gibi her vücut da farklıdır. Kıyafetleriyle bu farkı, ayrımı veremeyeceğini düşünmüş olabilir. Belki de engelsiz, kendisi olarak yaşadığı buluşmalardır, özelleştirdiğidir.

Resim 3. “Nü” Otoportre. Duralit Üzerine Yağlıboya. 70x100cm. 1974

Resimlerinde kendini çizerken belirgin olarak aktardığı kırmızı yanakları siyah gözleri kırmızı dudakları siyah küt saç ve göğüsleridir. Hayatına giren insanların hepsini resmetmeyip özel bulduklarını resmetmesi gibi vücuduna ait özelleridir resmettikleri de.

Resimlerine uyguladığı zeminler arasında “yatak çarşafı” diye belirtilmiş yüzeyler bulunmaktadır. Ayrıca kumaş üzerine yağlıboya şeklinde çalışmalarının da olması “yatak çarşafı” alanların özelleştirilmiş alanlar ya da yaşanmışlığın izlerini dâhil etmek, ona ait ya da onlara ait bir parçayla resmi başlatmak içindir. Yaşadığı ortamı tekrardan var ederken de yaşayabilmek, zemin olarak seçtiği “yatak çarşafıyla” gerçekleşir.

Resim 4. “Salome” Çarşaf Üzerine Yağlıboya. 220x210cm. 2001

“Oto portrelerinde boynunu enlemesine kesen bir kader çizgisi, mutlak ölümün ve mutlak varoluşun hassas sınırını betimler.” Berksoy (2003:42) Resimlerdeki bu yatay çizginin arkasında oluşan iki planda hareketlilik çok belirgin ya da şiddetli olduğunda bile göz bu yatay çizgiyle karşılaşır bir duraklama nefes alma alanı bulur. Bizden önce ve sonra devam eden zaman gibidir. Ona dâhil oluruz. Bazen tek bazen kalabalık kaldırımda aşkın içinde hastalığımızda mezarlıkta o yatay çizgi ve sen. Sonrası sensiz yatay düz çizgi.

Resim 5. “Bozulmayan Kader Çizgisi” Duralit Üzerine Yağlıboya. 100x70cm. 1972

Berksoy, Fikret Muallâ’ya yazdığı mektupların birinde ona “sen de benim gibi hayvan resmi çizmekten hoşlanırdın. Kuşlar, maymunlar. Kiminden hoşlanır, kimine acırdın. Onları, bazen insanlara, bazen de insanları hayvanlara benzetme özelliğimiz, ortak yanımız değil mi? Benim, maymunlarımın çizimlerini yaparken başımdan neler geçti neler? 1961 yazı.” Berksoy ve Mualla (2006:141)

Berksoy, hayvanat bahçesinde maymunları çizmeye çalışırken onların yaşadıkları koşulların çok kötü olmasından etkilenir, hayvanat bahçesi müdürüne giderek “maymunum, onun ne ağzı var, ne hali var buraya gelip şikâyet edecek. Ben oyum, onun ruhuyum. Size geldim her şeyi anlatıyorum” Berksoy ve Mualla (2006:145) der.

Resim 6. “Maymunlar” Duralit Üzerine Yağlıboya. 60x50cm - 57x47cm - 71x54cm. 1961

Onun resmettikleri hep gerçektir ve hissettikleriydi. Korkuları, aşkları, sevdikleri, mutlulukları gibi konulu resimlerin yanında yerini alacaktı maymunları çizdiği resimleri de. Kızını çizdiği resimlerde bazen incecik bedende yansıttı onun hareketliliğini aktardı. Bazen özenle boyadı gençliğinin güzelliğini yakalamak için. Kanat taktı, beyaza boyadı, sevgisi, aşkı, korkusu oldu. Melek dedi adına.

Resim 7. “Melek-Zeliha Berksoy” Duralit Üzerine Yağlıboya. 99x69cm. 1991

Annesini çizdiğinde çocukluğunu çizdi. Kardeşi de paylaştı o mekânı onlarla. Kardeşinin küçüklüğü kadar kendisini de küçük hissettirdi o resimlerde. Kendini sandalyenin üzerinde çok küçük çizdi. Annesini hep süslü aktardı. Bazen yakasına büyük bir gül çizdi. Bazen de ince bedenini saran eteğindeki fiyongu unutmadı. Ya boynunda kolyesi ya kulağında küpesi mutlaka oldu. (Resim 1)

Annem ressam Fatma Saime isimli portre ile oto portresini yaptığı iki resim arasında yakın bir ilişki söz konusudur. Aynı yıl yapılan bu portrelerin kişiye verdiği duygu aynı duygudur. Berksoy da bu duyguyu ya da annesiyle aralarındaki benzer bir şeyi ya da çok şeyi fark ettiğinden iki resimde de kullanmış olabilir. Bu iki resimde de resmin tam merkezinde sol profilden ele alınarak yapılmış portre bulunmaktadır. İkisinde de gözler kapalı başlarından yüzlerine doğru inen örtü benzer duygunun ortaya çıkmasını güçlendiren elemanlardır. İki resimde de kullanılan yeşil rengin aynı tonda olması da etkindir.

Resim 8. “Otoportre” Duralit Üzerine Yağlıboya. 99x69,5cm. 1970
“Annem Ressam Fatma Saime” Karton Üzerine Yağlıboya. 70x99cm. 1970

Onun resimlerinde aşk, gelmiştir ve gitmeyecek gibidir. Hep onunladır. İki gövde arasında boşluklar oluşturmaz. En yakın olabilecek halleriyle resmeder bedenlerini. Konturlar yumuşar veya kaybolur. İsimleri “ay ışığında aşk” “ bir aşk hikâyesi” “ ilahi aşk, birlik” “aşk yüzünden ölüm” ve “aşk” olur. Semiha Berksoy’un bugün karşımızda duruyor hayal etsek gösterişli tüylü şapkası, kendine has kırmızıyla yuvarlak yuvarlak boyanmış yanakları ve kırmızılar arasından sızan ten rengi. Gözlerinin çevresindeki siyah kontur yer yer akmış durumuyla canlanır. Resimlerine aktardığı gibidir. Her şeyiyle Semiha Berksoy’dur O. Onun resimleri ise sadece resim değildir. Opera sanatçısı olduğundan seslendirdiği ve canlandığı “ariadne auf naxos” operasında “ariadne”, “fidelio” operasında “leonore” “lüküs hayat” operasında “atifet”, “özsoy” operasında “ayşim” rollerinde onlar olmayı başaran Semiha Berksoy, resimlerinde de hep kendisi oldu, yaşamını canlandırdı.

4. SONUÇLAR

Çok yönlü bir kadın Semiha Berksoy. Duyarlı, sevecen, doludizgin hisseden ve hissettiği gibi yaşayan bir kadın. Tiyatro, opera, müzik, yazı, resim, heykel; hepsini ruhuna inerek, ruhunda

hissederek ortaya koyuyor. En çok da resimlerinde aralıyor içindeki dünyanın koridorlarına açılan kapıyı.

Dieter Ronte, 2003 yılında İş Sanat Kibele Galerisinde açılan “Semiha Berksoy Retrospektif Sergisi” için yazdığı metinde Semiha Berksoy’u ‘patlayan bir volkan’a benzetiyor: “Berksoy yalnızca estetik olarak anlaşılıp kavranabilir. Salt sanatsal bir magmadır o. Kimsenin emrine girmez, kendi kendisinininkine bile. Berksoy, sanatçı ve yapıtını birbirinden ayırmadan, kendi insanlığının merkezinde bir top-yekün sanat yapıtı yarattı. Kendi özel düşüncesini sanatsal biçimde anlatan Berksoy'un giriştiği her iş kendi kişisel mitolojisi anlamında bir kendini arayıştır. Onun yaşamında ve yapıtlarında ölüm ve aşk, gençlik ve yaşlılık, başarı ve başarısızlık, şimdi olmak ve unutulmak, gerçekleşme ve gerçekleşmeme birbiriyle oyun oynar”. WEB_2 (2009).

Bir bakıma ölüme meydan okuyor resimlerinde. Mehmet Gülerüz, “Resimlerinde aykırı kişiliğinin izleri vardı. Çocuksu gibi görünen ama etkili çalışmalar yaptı. Hani ilk bakışta çok yalın, basit görünen ama derinliği olan şiirler gibi. Sanatçı kişiliği taşıdığı her halinden belliydi yani o hiçbir şey yapmasa da içinde taşıdığı sanatçı ruhu dışarı vuruyordu.” WEB_3 (2009). diyor Berksoy resimleri için.

“Dieter Ronte, Semiha Berksoy’un resimlerini, resim sanatı alanının bir dahisi olarak görmüştür. “İnsanın varoluşu ile ilgili düşüncelerini çizmiştir. Figürleri neredeyse çocuksu bir burkulmayı yansıtıyor. Kontrolsüz burkulma dememek için çocuksu diyoruz. Burada resmedilen varoluş biçimleri aslında her zaman bir tuzak içinde. İçsel ve dışsal baskıyla karşı karşıyalar. İkonografisi yüksek derecede güçlü, erotik ve büyülü çizimler. Yaşanmış kayıtlardaki değişimleri içeriyor. Semiha Berksoy, karşı duruşları dile getiriyor; bir bütünlük sağlamak için yalnızca sanatta bir araya getirilebilen karşıtlıkları... Çünkü burada tek tek resimler tıpkı mekanın tümü gibi inandırıcı. Merak ve masumiyet, bir yetişkinin erotizmiyle birleşiyor. Birlikte kavramsal bir doku oluşturuyorlar ki resimler buradan çıkarak etki yapıyor. Semiha Berksoy, sanatçı ve yapıtını birbirinden ayırmadan, kendi varoluşunun merkezi olarak bir tümel sanat birliği yarattı. Bugün eğer tümel sanatların birliği kavramı, gene bir rol oynuyorsa, o zaman Semiha Beksoy bu sanat anlayışının kahramanca dahi bir temsilcisidir. Çünkü tümel sanatlar birliği bir tek kişi tarafından etkin biçimde düşünür ve kendiliğinden yaratılır” saptamasını yapmıştır” Tunçdemir (2006: 12)

KAYNAKLAR

Berksoy, S. (2003), “Semiha Berksoy”, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Berksoy, S. Ve Mualla F. (2006), “İki Aykırının Mektupları”, Boyut Yayıncılık, İstanbul.

Tunçdemir, İ. (2006), “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Opera Sanatında Bir Öncü Kadın Sanatçı

Ve Ressam: Semiha Berksoy(1910-2004)”, II. Uluslar Arası Kadın Araştırmaları Konferansı 26-28 Nisan 2006.

WEB_1,(2009), Oral, Z. http://www.zeyneporal.com/yazilar/2000/2_kasim_2000.htm, 14.11.2009

WEB_2,(2009), http://www.istegenc.com.tr/content/gorsel_sanatlar/article.asp?lngArticleID=1294, 16.11.2009

WEB_3,(2009), <http://www.ucansupurge.org/arsiv/www.ucansupurge.org/index20d58.html?>, 14.11.2009